

DE ROMAANSE KERK VAN SINT-MARIA-LEERNE : EEN- OF DRIEBEUKIG ?

door

Anthony DEMEY

De O.L.Vrouwe-en-St.-Janskerk van Sint-Maria-Leerne¹ werd in 1877 volledig gesloopt en vervangen door een nieuw kerkgebouw in neogotische stijl, ontworpen door de Gentse architect, August Van Assche.

De belangrijkste publikaties over de oude kerk, zijn nog steeds het werk van Frans De Potter en Jan Broeckaert², van 1864-1870 en dat van Noël Kerckhaert³, van 1973.

De Potter en Broeckaert geven een overzicht van de bouwgeschiedenis en tevens een summiere beschrijving van het gebouw zoals het er in hun tijd uitzag. De Romaanse kerk typeren zij als eenbeukig, met transept en achtkantige vieringtoren.

Noël Kerckhaert neemt hun gegevens integraal over en vult ze hier en daar aan met details, die hij uit de schaars bewaarde kerkrekeningen putte. Wat de grote lijnen van de bouwgeschiedenis betreft, brengt hij geen nieuwe elementen bij. Evenmin benadert hij op kritische wijze de beweringen van De Potter en Broeckaert. Chris Bogaert daarentegen, stelt in het prestigieuze boek over de Leie, samengesteld onder impuls van Armand Vermeulen en verschenen in 1986⁴, dat de oorspronkelijke kerk typologisch niet moet gerekend worden tot de eenbeukige Romaanse kerkjes, maar tot de driebeukige.

Aangezien wij zelf aan de basis lagen van deze opvatting, achten wij het gepast onze bewijsvoering hiervoor in extenso uiteen te zetten.

In het kader van een globale studie over de Romaanse architectuur in Oost-Vlaanderen, toetsten wij immers de stelling van De Potter en Broeckaert met betrekking tot de eenbeukige aanleg van deze kerk — een stelling die dus iets meer dan honderd jaar heeft standgehouden — aan documenten uit het plannearchief van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen⁵. Vooraleer hij de gevraagde nieuwbouw ontwierp, tekende architect Van Assche namelijk in januari 1875 vrij grondig de af te breken, oude kerk. Deze plannen, uiterst fijn verzorgd en gedetailleerd, getekend op schaal 1/100, tonen ons een plattegrond,

(1) Provincie Oost-Vlaanderen, arrondissement Gent, in 1823 met Bachte samengevoegd tot Bachte-Maria-Leerne en sinds de jongste fusies van 01.01.1977 ressorterend onder Deinze.

(2) DE POTTER F. - BROEKAERT J., *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, Eerste reeks, deel 1, Gent, 1864-1870.

(3) KERCKHAERT N., *Kroniek van Bachte-Maria-Leerne*, Bachte-Maria-Leerne, 1973.

(4) VERMEULEN A., *De Leie, natuur en cultuur*, Lannoo, Tielt, 1986, p. 403.

(5) Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Brussel, Plannearchief, Oost-Vlaanderen nr. 146.

opstandtekeningen van de west-, noord- en oostzijden en doorsneden over de totale lengte, over de breedte van de benedenkerk en over het transept (fig. 1-7). Zij zijn, zoals verder uit ons betoog zal blijken, van bijzonder groot belang, zowel voor de door ons opgestelde bouwchronologie als voor de door ons voorgestelde reconstructie, wat eens te meer aantoonde dat de 19de-eeuwse archieven in vele gevallen een onmisbare bron zijn bij de studie van de Romaanse architectuur.

Wij vatten onze bespreking aan met een chronologisch overzicht van de belangrijkste feiten uit de bouwgeschiedenis van de verdwenen kerk, grotendeels zoals zij door de bovenvermelde auteurs op een rijtje werden gezet. Daarna volgt een kritische bespreking van de tekst van De Potter en Broeckaert om aan te tonen dat de O.L.Vrouwe-en-St.-Janskerk van Sint-Maria-Lerne in oorsprong geen eenbeukige Romaanse kerk is geweest, of althans zeker niet als dusdanig werd geconcipeerd. Ten slotte zullen wij een reconstructie van de Romaanse kerk trachten op te stellen.

CHRONOLOGIE

In de 12de eeuw zou de bevolking van Sint-Maria-Lerne dermate zijn aangegroeid, dat de kapel van het kasteel van Ooidonk te klein werd en er een volwaardige parochiekerk moest worden gebouwd⁶. Hoe deze Romaanse kerk eruit zag, zullen wij verder in onze tekst aantonen.

Uit de beredeneerde analyse van de latere bouwgeschiedenis en uit de tekst van De Potter en Broeckaert⁷ blijkt, dat in de (vroeg-)gotische periode de bovenlichtmuren van de middenbeuk verhoogd werden en voorzien van spitsboogvensters, na het dichtmetselen van de Romaanse bovenlichten⁸.

Vermoedelijk iets later — in de 14de eeuw — moest het Romaanse koor plaats ruimen voor een gotisch koor met driezijdige apsis⁹.

De Potter en Broeckaert menen, dat de zijbeuken uit de 16de eeuw dateren en in 1722 werden herbouwd. Waarop zij zich baseren is ons niet bekend aangezien er thans geen kerkrekeningen uit die periode bewaard zijn.

De Beeldenstorm van 1566 en de reactie van Spanje ertegen, tijdens de herfst van dat jaar, evenals de gevolgen ervan met o.m. benden plun-

(6) KERCKHAERT N., *op. cit.*, p. 55.

(7) DE POTTER F. - BROECKAERT J., *op. cit.*, p. 50 : „Wanneer men naar den zolder van het groote gewelf klimt, ziet men het spoor van spitsbogige vensters met kruiskozijsen, welke den beuk verlichten vóór de bijvoeging der zijgangen, maar door deze gedoken zijn geworden”.

(8) Een dergelijke verbouwing kwam uiterst frequent voor. Wij konden dit persoonlijk o.m. constateren bij de Romaanse kerken van Belsele en Vrasene (cf. DEMEY A., *De St.-Andreas-en-Gislenukerk te Belsele, archeologische en kunsthistorische studie*, in „Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas”, deel 88, Sint-Niklaas, 1985, p. 38 ; DEMEY A., *De H.-Kruiskerk te Vrasene, analytische bouwgeschiedenis*, in „Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis”, deel XXVI (1981-84), Gent, 1984, p. 14).

(9) DE POTTER F. - BROECKAERT J., *op. cit.*, p. 49.

derende soldaten, zou aan de kerk van Sint-Maria-Leerne vrij aanzienlijke schade hebben toegebracht. Zo zou het koor grotendeels verwoest zijn en pas na de Pacificatie van Gent, in 1577 hersteld worden. De kerkrekeningen uit de jaren voorafgaand aan de „Spaanse Furie” (1576) vermelden eveneens belangrijke herstellingswerken¹⁰. Per 1 augustus 1578 werd de uitoefening van de katholieke eredienst verboden en werd een protestantse predikant te Sint-Maria-Leerne aangesteld.

De daarop volgende troebelen, steeds gepaard gaande met niet betaalde en dus plunderende soldatenbenden, zouden voor Sint-Maria-Leerne zodanig nefast zijn, dat het dorp van 1582 tot nagenoeg 1595 volledig verlaten werd door zijn bewoners.

Pas in 1598 worden opnieuw kerkrekeningen geboekt, waarin, zoals licht te begrijpen valt, aanzienlijke uitgaven voorkomen. Het interieur werd opnieuw gewit en aangekleed, de vensters voorzien van glasramen, het metselwerk hersteld en de daken opnieuw gedekt. Omstreeks 1610 zou de kerk opnieuw in goede staat verkeren.

In 1634 kreeg het koor een houten gewelf en werd de kerk opnieuw helemaal gewit.

De kerkrekeningen van 1653 vermelden uitgaven voor het metselen van een „moerpilaer”. Vermoedelijk wordt hiermee een steunbeer bedoeld, die om stabiliteitsredenen tegen de noordelijke transeptarm werd aangebracht. Mogelijk was dit slechts een lapmiddel, want in 1660 raadpleegde de nieuwe pastoor twee metselaars om te vernemen „ofte de kercke van Ste Jans Lerne soude konnen blijven staen ofte niet”. Het antwoord was wellicht positief, aangezien enkel het dak eens grondig werd hersteld en de muren gewit.

In 1675 werd tegen de zuidzijde van het koor een nieuwe sacristie aangebouwd en in 1677 werd de zuidelijke zijbeuk vernieuwd. Wat deze „vernieuwing” juist inhield, kunnen wij niet met volstrekte zekerheid achterhalen, maar wij hebben het sterke vermoeden dat het metselwerk werd hersteld en dat toen ook de barokke segmentboogvensters werden aangebracht. Het is niet uitgesloten, dat in 1722 hetzelfde gebeurde aan de noordzijde en dat beide zijbeuken toen ook onder één kap met de middenbeuk werden gebracht.

De 18de en 19de eeuw zouden geen verbouwingen of onderhoudswerken van betekenis hebben gekend. Wel zou in 1833 een nieuwe vloer in de kerk gelegd zijn en werden toren, kerkdak en muren hersteld na een blikseminslag op 11 juli 1843.

In 1871 drongen zich aanzienlijke herstellingen op. Het ontbreken van de nodige fondsen en het ziek worden en uiteindelijk sterven van de pastoor zijn er de oorzaak van, dat het nog tot 1875 duurde vooraleer concrete plannen werden getekend om aan de gevaarlijk geworden toestand te verhelpen.

Architect August Van Assche werd aangezocht om een volledig nieuwe kerk te ontwerpen aangezien „uit vorige beraadslagingen en advies van

(10) Gegevens uit de kerkrekeningen werden, indien niet anderszins vermeld, geput uit KERCKHAERT N., *op. cit.*

deskundige, dit eeuwen oud kerkje onzienlijk, aanstootelijk, in eenen staat van bouwvalligheid en werkelijk te klein is”.

Van Assche mat eerst volledig het bestaande gebouw op en ontwierp daarna een nieuw in de toen fel gepropageerde neogotische stijl. De ontwerpen kregen snel de goedkeuring van kerk-, gemeente- en provinciebestuur maar niet van de Koninklijke Commissie voor Monumenten¹¹. Op 14 oktober 1875 wordt aan de Provinciegouverneur geschreven: „Le projet de reconstruction nous a paru bien conçu et nous l'aurions approuvé si l'église actuelle de Maria Leerne n'était elle même un édifice très intéressant que nous verrions disparaître à regret. Nous avons donc prié Mr. l'architecte Van Assche d'examiner s'il ne serait pas possible de l'agrandir pour mettre sa superficie en rapport avec la population de la paroisse”. August Van Assche ging hiermee onmiddellijk akkoord en tekende dan ook plannen om de bestaande kerk te vergroten. De noordelijke zijbeuk en transeptarm werden vervangen door een nieuwe hoofdbeuk met koor en zijbeuk zodat de Romaanse middenbeuk, toren en zuidelijke transeptarm en het gotisch koor behouden bleven.

Tegen deze plannen verzette zich evenwel baron 't Kint de Roodebeke, de belangrijkste sponsor van de nieuwe kerk. Hij ging zelf zover te dreigen zijn belangrijke financiële tussenkomst in te trekken indien niet de oorspronkelijke plannen voor een volledig nieuwe kerk werden uitgevoerd. Gezien dit onwrikbaar standpunt en de onmogelijkheid om tot een compromis te komen, aanvaardde de Koninklijke Commissie voor Monumenten uiteindelijk op 13 mei 1876 de afbraak van de oude kerk en mochten de nieuwbouwplannen worden uitgevoerd. Op 8 maart 1877 werd de afbraak gestart, enkele weken daarna de nieuwbouw aangezet en in 1879 was de — thans nog bestaande — neogotische kerk van Sint-Maria-Leerne voltooid.

KRITISCHE BESCHOUWINGEN

De Potter en Broeckart schrijven het volgende: „De kerk dezer gemeente is toegewijd aan de H. Maria en aan St. Jan den Dooper. Zij heeft den vorm van een Latijnsch kruis, en is eene dergene, welke in Vlaanderen best hun oorspronkelijk karakter hebben bewaard. Zij dagteekent, in haar oudste deel, van het tijdvak des Romaanschen stijls, namelijk van de XIIe eeuw, en had in den beginne maar ééne beuk, gelijk te zien is aan den vorm der vierkante pijlers, ontstaan bij de vergroting der kerk, alsook aan de zijbeuken, die van baksteen gebouwd zijn, terwijl de oude muren zoo als de voorgevel, uit veldsteen, opus incertum, zijn samengesteld. Boven de gemelde pijlers ziet men in den muur sporen van zeer smalle vensters, in den vorm van schietgaten, welke men terugvond in de voormalige kerk van Desselgem, en nu nog in die van Afsnee. In den kruis-

(11) Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel 1069. — Zie tevens: Bulletin des Commissions royales d'Art et d'Archéologie, deel 14, 1875, p. 266-267 en deel 15, 1876, p. 221.

beuk zijn mede de volronde bogen nog ongeschonden, evenals de spitsbogige vensters van het koor. [...]

De volronde bogen in den kruisbeuk zijn bewaard gebleven ; de spitsboog welke den grooten beuk eindigt, onderschraagt twee andere bogen, van welke de oudste, volrond, tot den oorspronkelijken bouw moet gerekend worden."

De Potter en Broeckaert stellen dus, dat de kerk aanvankelijk slechts één beuk had en zij beschrijven voorts sporen van Romaanse vensters boven de pijlers van de middenbeuk en rondbogige doorgangen van de zijbeuken naar de transeptarmen. Dit zijn heel belangrijke aanwijzingen voor onze reconstructie van de oorspronkelijke kerk alsook om de conceptie ervan te achterhalen. De opmetingen van August Van Assche zijn hierbij een perfecte hulpbron.

De benedenkerk telt slechts twee, lange traveeën, die buiten elke verhouding staan tot de totale lengte ervan, wat op een latere verbouwing wijst. De plaats van een origineel Romaans venster boven de rechthoekige pijler wijst er daarenboven op dat daar aanvankelijk geen pijler stond, of voorzien was. Een bovenlicht bevindt zich immers om logisch-construc-tieve redenen, nooit in de zwik van twee bogen, maar wel integendeel boven het middelpunt van een boog. De lengte van de benedenkerk, de afmetingen van de in 1875 nog aanwezige twee traveeën en de plaats van de oorspronkelijke bovenlichten zijn dus voldoende aanwijzingen om te kunnen stellen dat de Romaanse kerk drie traveeën telde, elk van na-genoeë 3 meter.

De Romaanse kerk zou aanvankelijk slechts uit de middenbeuk bestaan hebben. Een analyse van het grondplan spreekt deze bewering van De Potter en Broeckaert alleszins niet tegen. De westgevel van deze middenbeuk heeft namelijk dezelfde dikte als de gevels van beide transeptarmen en de langsmuren van het koor, wat op eenzelfde bouwcampagne wijst. De westgevels en de langsmuren van beide zijbeuken daarentegen zijn aanzienlijk dunner, wat op een latere bouwperiode duidt.

Deed zich tijdens de gotische periode plots een gunstige gelegenheid voor om de geplande, maar — om welke reden ook — nooit uitgevoerde zijbeuken toe te voegen of was de bevolking dermate aangegroeid, dat een ruimer bedehuis zich opdrong, doet weinig ter zake. Feit is, dat het eenbeukig schip werd uitgebreid door toevoeging van twee smalle zijbeuken. De langsmuren van de beuk werden aan beide zijden uitgekapt in de vorm van twee ruime, spitsbogige scheibogen. Als middensteun werd eenvoudig een stuk muur behouden, dat werd bijgewerkt in de vorm van een rechthoekige pijler.

Waarom de verbouwers hier een dergelijke omslachtige werkwijze hebben toegepast, namelijk het uitkappen van spitse scheibogen uit de bestaande muren na het degelijk onderschragen van het bovenliggend metselwerk, is wellicht toe te schrijven aan het feit dat bovenop de Romaanse muurplaat reeds eerder (in de vroeg-gotische periode) een verhoging was gemetseld waarin spitsbogige bovenlichten staken. Dit alles slopen, even-

als de hele dakconstructie, stond blijkbaar niet in verhouding tot het nagestreefde resultaat. Bij nagenoeg alle door ons onderzochte kerken gingen men trouwens op deze wijze tewerk, wat er alleszins op wijst dat het om een courante werkwijze ging om zoveel mogelijk bouw materiaal te sparen.

Het valt ons moeilijk De Potter en Broeckaert bij te treden en deze verbouwing pas in de 16de eeuw te dateren. Wij zijn daarentegen van mening, dat deze veranderingswerken heel wat vroeger, met name nog tijdens de volle gotiek moeten gesitueerd worden. In de 16de eeuw immers, en zeker in de periode van de Contrareformatie, was het respect voor de gotische vormtaal niet meer van dien aard, dat men die bij een ingrijpende gedaanteverwisseling nog zou aanwenden.

De — volgens ons dus gotische — zijbeukjes werden volledig opgebouwd op de mogelijk reeds aangelegde, maar alleszins oorspronkelijk voorziene Romaanse funderingen. Verschillende elementen wijzen in die richting.

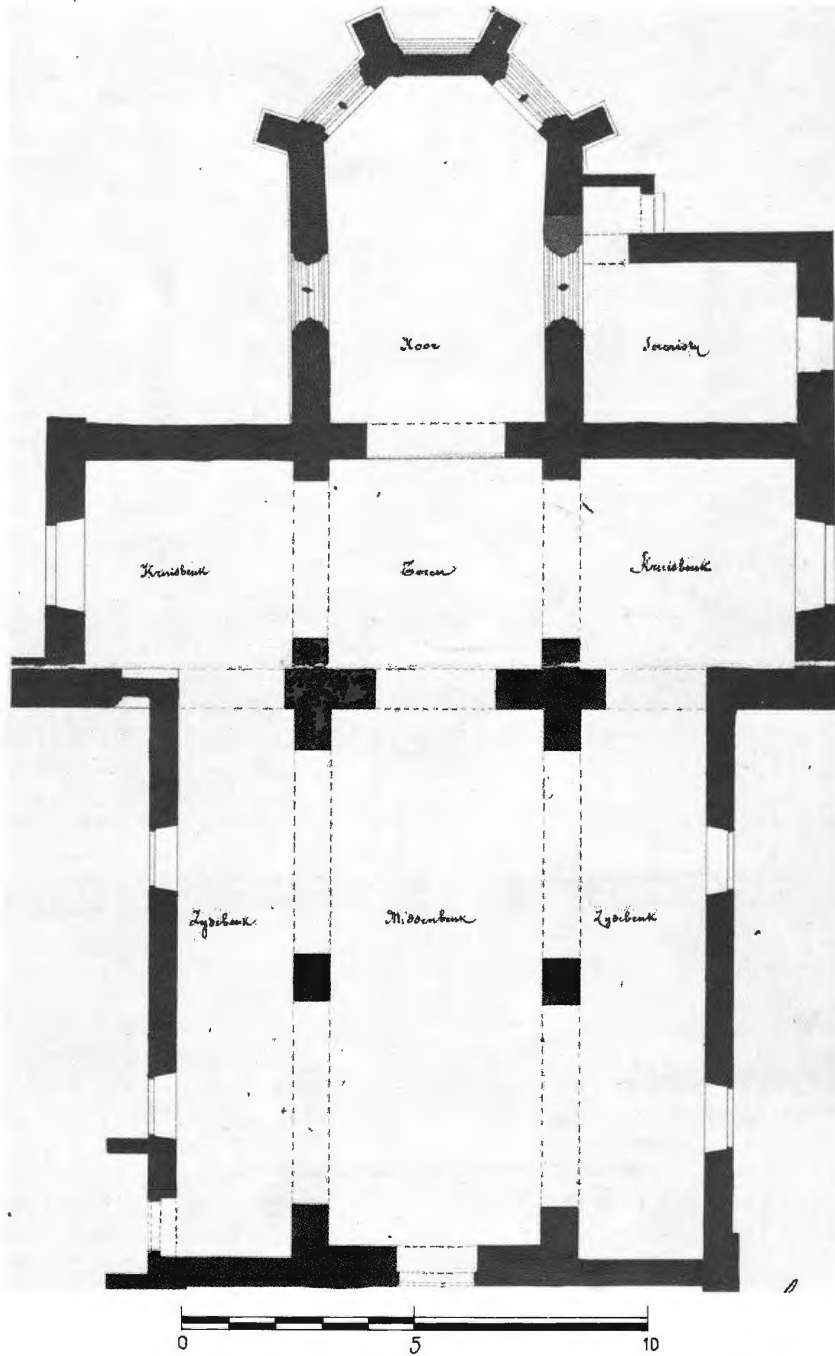
Vooreerst valt de breedte van de middenbeuk op. Deze is beduidend geringer dan bij andere Romaanse eenbeukige kruiskerkjes. Tevens wijkt deze middenbeuk ook nog op een ander punt af van het courante type: hij heeft namelijk dezelfde breedte als de torenvoet, daar waar de beuk van eenbeukige kruiskerkjes normaliter breder is dan de torenvoet.

Een tweede belangrijke aanwijzing is de vorm van de bogen die doorgang verlenen van de zijbeuken naar de transeptarmen. Zij worden door De Potter en Broeckaert als „volrond” beschreven en door August Van Assche inderdaad ook zo getekend. Deze rondbogen werden ongetwijfeld reeds bij de opbouw van de Romaanse transeptarmen uitgevoerd, maar voorlopig nog dichtgemetseld. Na de bouw van de zijbeuken had men slechts dit invulmetselwerk te verwijderen om de gepaste doorgang te bekomen. Had men aanvankelijk geen zijbeuken gepland, dan had men bij de latere toevoeging ervan — in de gotische periode — deze doorgangen ongetwijfeld ook in gotische, spitsbogige stijl uitgevoerd, zoals dit het geval was met de scheibogen naar de middenbeuk toe. Dat dit niet zo gebeurde, bewijst dat deze bogen reeds waren uitgevoerd in het vooruitzicht dat ook de zijbeuken zouden worden toegevoegd.

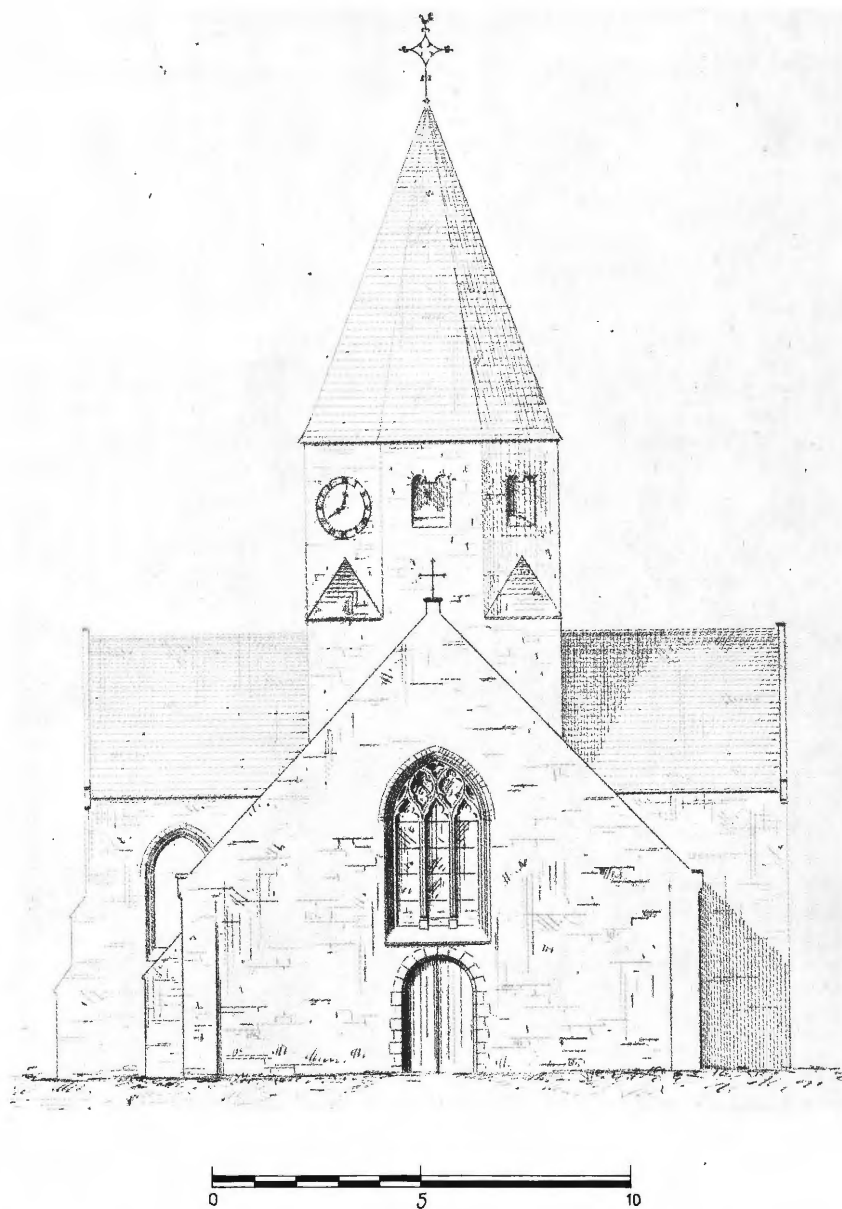
RECONSTRUCTIE

Uit al wat voorafgaat, leren wij een als driebeukig geconcipeerde, Romaanse kruiskerk met achtkantige vieringtoren kennen (fig. 8-10). De binnenwerkse afmetingen van de verschillende bouwonderdelen waren de volgende:

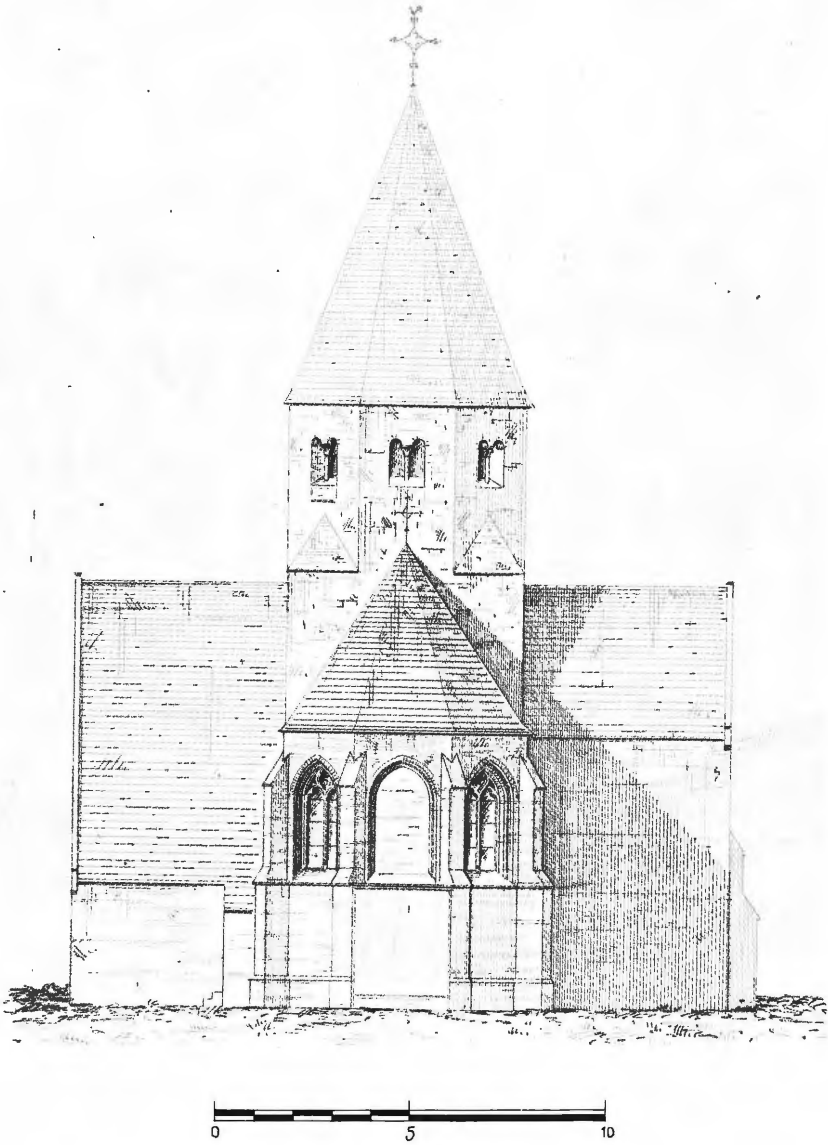
middenbeuk : 11m30 x 4m50
 zuidelijke zijbeuk : 11m30 x 2m70
 noordelijke zijbeuk : 11m30 x 2m50
 zuidelijke transeptarm : 4m50 x 4m50
 noordelijke transeptarm : 4m40 x 4m40
 viering : 4m50 x 4m50
 koor : \pm 6m x 4m50

1. Plattegrond volgens August VAN ASSCHE, 30 januari 1875.

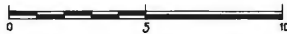
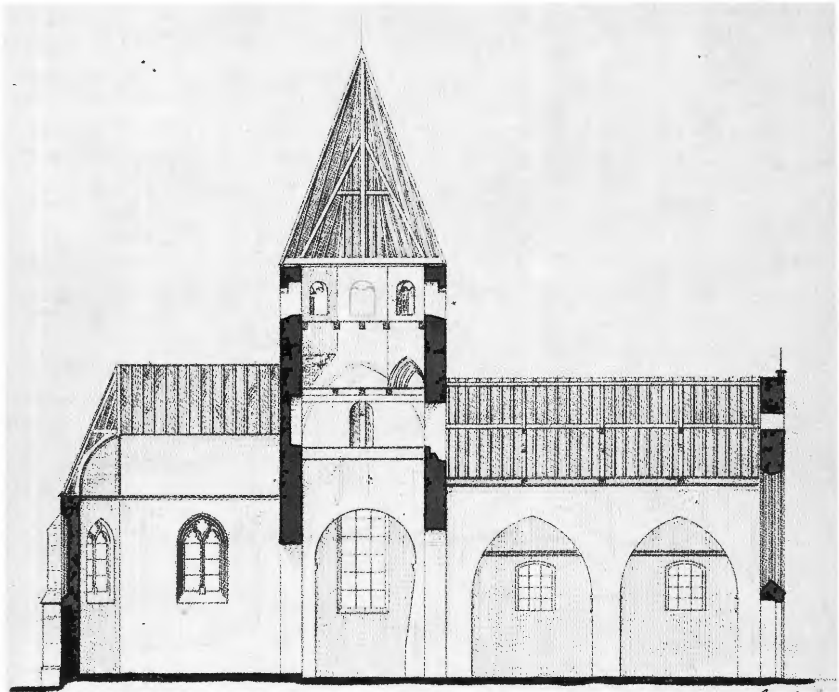
2. Aanzicht vanuit het westen, volgens August VAN ASSCHE, 30 januari 1875.

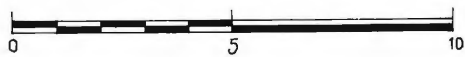
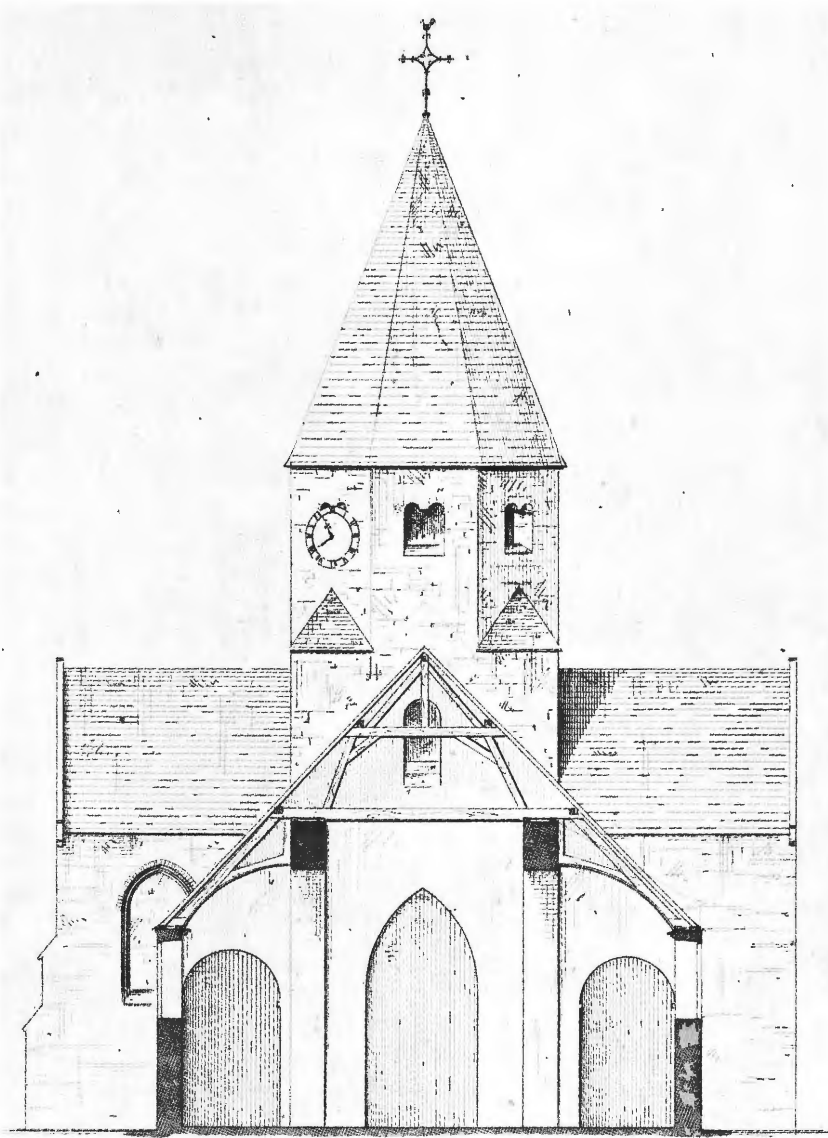
3. Aanzicht vanuit het oosten, volgens August VAN ASSCHE, 30 januari 1875.

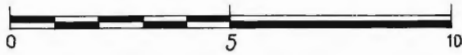
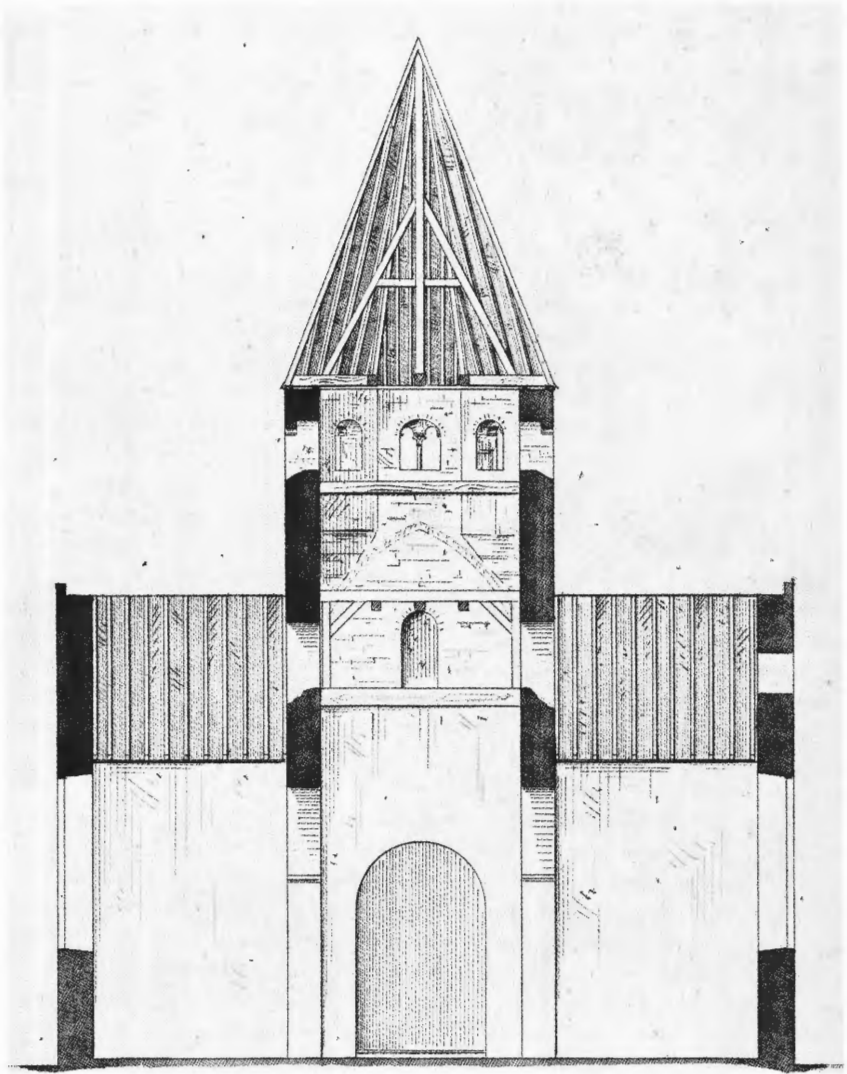
4. Aanzicht vanuit het noorden, volgens August VAN ASSCHE, 30 januari 1875.

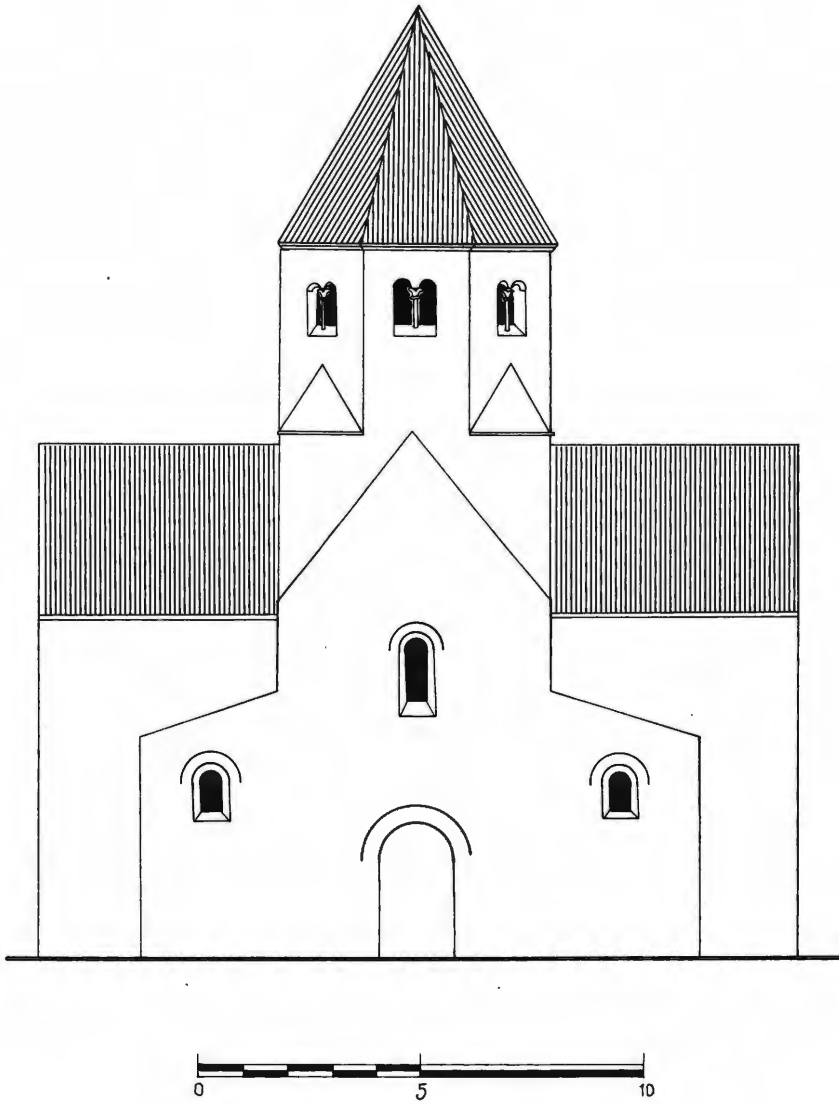
5. Overlangse doorsnede, volgens August VAN ASSCHE, 30 januari 1875.

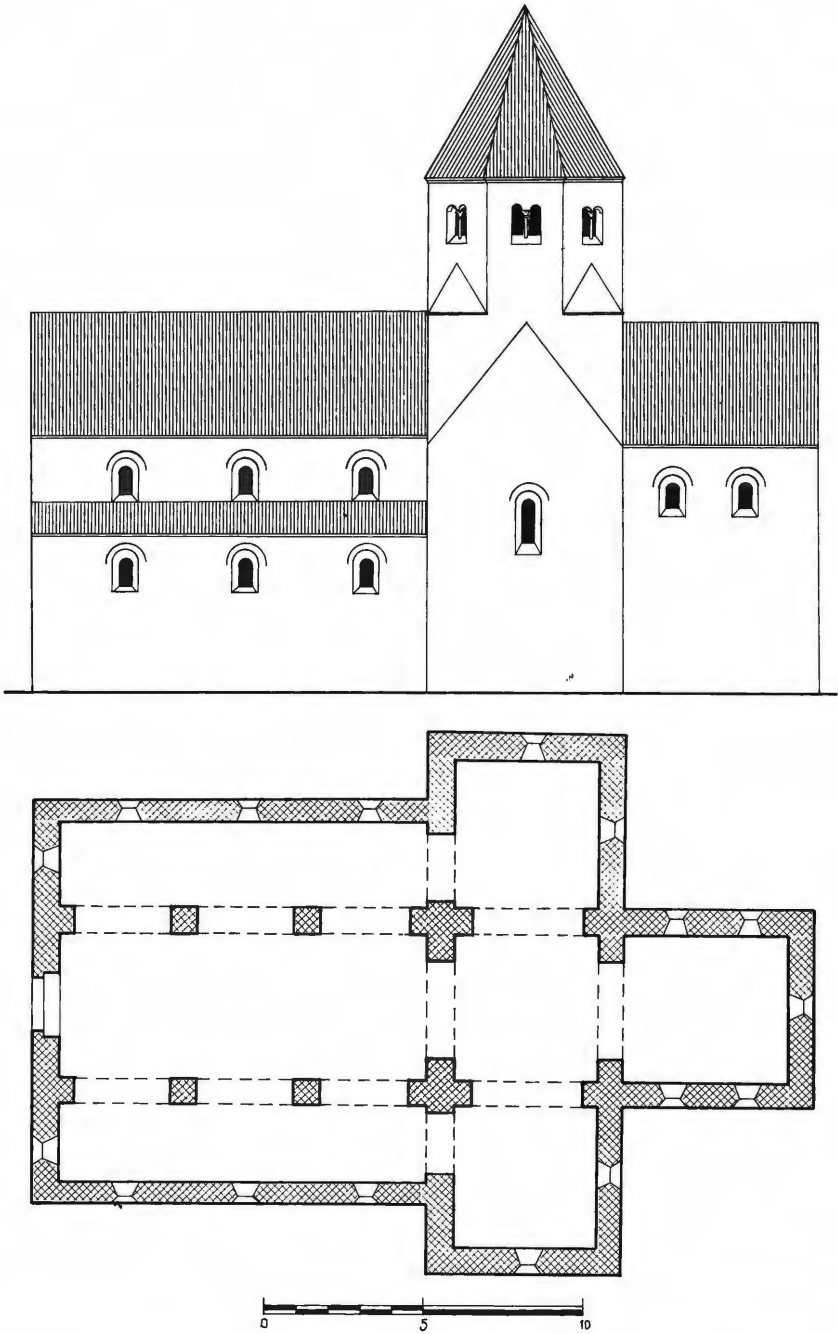
6. Dwarse doorsnede over de benedenkerk, volgens August VAN ASSCHE, 30 januari 1875.

7. Dwarse doorsnede over de kruisbeuk, volgens August VAN ASSCHE,
30 januari 1875.

8. Reconstructie van het aanzicht vanuit het westen.

9-10. Reconstructie van de Romaanse plattegrond en het aanzicht vanuit het zuiden.

De benedenkerk telde drie traveeën, elk van circa 3 meter.

In de as van de westgevel bevond zich een eenvoudig rondboogportaal-tje. Erboven waren ongetwijfeld één of meerdere kleine lichtvensters aanwezig, later vervangen door een ruim, spitsbogig drielichtvenster met visblaastracering in de vensterkop.

De nok van het dak van de middenbeuk lag op nagenoeg dezelfde hoogte als deze van de transeptarmen en sloot tegen de toren aan daar waar hij van een vierkante romp overging in een achtkantige klokkenkamer. Hoe hoog het koordak kwam, weten we niet. Het kan net zo goed dezelfde hoogte als dat van schip en kruisbeuk hebben gehad als een veel geringere hoogte¹².

De vieringtoren had een vierkante voet. De overgang van vierkant naar achtkant werd verkregen door middel van gehalveerde piramiden¹³. In elk van de acht wanden stak een galgat in de vorm van gekoppelde rondboogjes, rustend op een middenkolonnet met laat-romaans bladkapi-teeltje¹⁴.

Binnenin waren alle doorgangen van benedenkerk naar kruisbeuk en vanuit de torenvoet rondbogig. Zwarte kruispijlers droegen de viering-toren, die in de vier wanden van de eerste verdieping, smalle, rondbogige doorgangen naar de kerkzolders had. Dit duidt erop, dat middenbeuk, transeptarmen en koor een vlakke zoldering bezaten en geen open dakkap, wat trouwens ook het geval was met de viering.

Het oorspronkelijk vloerniveau lag beduidend lager dan dat van 1875¹⁵. Hoeveel het verschil bedroeg, werd jammer genoeg niet genoteerd.

Als bouw materiaal was ongetwijfeld Doornikse kalksteen aangewend

(12) Het feit dat de vier doorgangen naar de zolders, op de eerste verdieping van de toren op identiek dezelfde hoogte zitten, is geen bewijs dat ook de vier daken even hoog reikten, zoals L. DEVLIEGHER het dacht (cf. DEVLIEGHER L., *De Romaanse kerk van Westvleteren*, in „Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis”, deel XCIV, Brugge, 1957, p. 65 en DEVLIEGHER L., *De kerke-lijke Romaanse bouwkunst in Frans-Vlaanderen*, in „Bulletin van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen”, band IX, Brussel, 1958, p. 18). Bij het Romaanse kerkje van Afsnee, om er maar één te noemen, bevinden de vier doorgangen naar de zolders zich immers ook op dezelfde hoogte, terwijl de daken daarentegen aanzienlijke hoogteverschillen vertonen. De zolders van de veel lager gelegen transeptarmen betrad men door gebruik te maken van een laddertje.

(13) Een andere werkwijze om de overgang van vierkante torenvoet naar acht-kantige klokkenkamer te realiseren, was het afschuiven van de hoeken, zodat ieder snijvlak een driehoek vormt (cf. o.m. Afsnee). Beide systemen komen zonder on-derscheid in dezelfde streek voor.

(14) In Oost-Vlaanderen komen, vooral dan bij de landelijke parochiekerkjes ook heel wat ongedeelde, eenvoudig rondbogige galgaten voor, terwijl nagenoeg alle Romaanse galgaten in West-Vlaanderen gesplitst zijn door een middenzuiltje. De beide rondboogjes liggen echter normaliter wat dieper in het muurvlak dan de grotere afdekkende boog waaronder ze schuilen.

(15) In het „Liber Memorialis” noteerde de pastoor hierover het volgende: „In de uitgraving der laatste pilaren bestatigd men onder den uitgebroken basykvloer twee andere vloeren in roode tichels, bijna eenen voet verscheen en den laagsten bedekt met een laag gryndelingen van afgegoten kalk, zeer hard, hebbende het uit-zicht van witte gemalen keijes met kalk. In den koor eene doorsnede van ruym 0,60 gelegd in schuine ruit met verlakte ticheltjes, geele, zwarte en groene van 0,11 vierkant op 0,015 dikte” (cf. KERCKHAERT N., *op. cit.*, p. 74).

(De Potter en Broeckaert spreken van „veldsteen”). De muren hadden een dikte van nagenoeg 90 cm.

Wat de datering betreft, beschikken wij over geen bronnen die hoger opklimmen dan de 12de eeuw. De bladkapiteeltjes van de deelzuiltjes in de galmgaten verwijzen naar de tweede helft van die eeuw.

De geschiedenis van de Romaanse O.L.Vrouwe-en-St.-Janskerk te Sint-Maria-Lerne loopt parallel met deze van de Sint-Jan-de-Doperkerk in het naburige Afsnee, enkele kilometers stroomafwaarts van de Leie. Ook daar had men een driebeukige kruiskerk aangelegd, maar was men er om een of andere reden niet toe gekomen de zijbeuken op te bouwen. De vorm van de achtkantige vieringtoren en de afmetingen van het koor, de midden- en de zijbeuken komen bij de beide kerkjes grotendeels overeen. Het kerkje van Sint-Maria-Lerne had evenwel duidelijker geprononceerde transeptarmen, waarvan de daken wellicht op nagenoeg dezelfde hoogte tegen de toren aansloten als dit van de middenbeuk¹⁶. Te Afsnee daarentegen ligt het dak van de middenbeuk aanzienlijk hoger dan dit van de kruisbeuk.

De driebeukige, kruisvormige aanleg en basilikale opstand van het kerkje van Sint-Maria-Lerne is het meest courante type in de Schelde- en Leiestreek, zowel in Oost- als in West-Vlaanderen. In het voormalige hertogdom Brabant daarentegen, zijn door de invloed uit de Maasstreek en het Rijnland, kruiskerken met vieringtoren zo goed als niet bekend. Andere types waren de driebeukige transeptloze kerk en de eenbeukige zaal- en kruiskerk.

Wat de afmetingen betreft, benaderde Sint-Maria-Lerne in feite meer deze van de eenbeukige kruiskerkjes¹⁷, dan deze van de driebeukige. De afwerking van de kort gestuikte, gedrongen toren, zonder doorlopend kordon onder de galmgaten, zonder doorlopende waterlijst erboven en zonder overspannende rondboog aan elk galmgat afzonderlijk, is allereenvoudigst.

Men kan dus zonder meer stellen, dat de oorspronkelijk uitgedachte O.L.Vrouwe-en-St.-Janskerk behoorde tot de kleinere landelijke parochiekerken, die heel eenvoudig waren opgebouwd met materiaal dat makkelijk via Schelde en Leie vanuit de Doornikse groeven kon worden aangevoerd.

In de gedetailleerde studie van de Romaanse kerkelijke architectuur in Oost-Vlaanderen vormt ook dit kerkje onmiskenbaar een schakel. Een schakel, die vóór zijn verdwijning nog werd gekarakteriseerd als „un édifice très intéressant que nous verrions disparaître à regret”¹⁸ omdat

(16) In West- en Frans-Vlaanderen lijkt het een algemene regel dat de daken van koor, kruisbeuk en middenbeuk op dezelfde hoogte liggen, terwijl dit in Oost-Vlaanderen veelal niet het geval is. Ook in Brabant liggen de bedakingen van de transeptarmen lager dan die van het schip.

(17) Ter vergelijking verwijzen wij enkel naar de eenbeukige kruiskerkjes van Daknam (Oost-Vlaanderen) met een beuk van 13m20 op 7m50 en van Waarmaarde (West-Vlaanderen) met een beuk van 11m op 7m20.

(18) Archief K.C.M.L., bundel 1069, brief van 14 oktober 1875 aan de Provinciegouverneur.

hij „eene dergene [was], welke in Vlaanderen best hun [zijn] oorspronkelijk karakter hebben [heeft] bewaard”¹⁹, maar die toch moest verdwijnen omwille van de eisen van een sponsor. Het nieuwe kerkgebouw vormt op zijn beurt dan weer een schakel in de studie van de neogotiek in Vlaanderen...

Hoofdzaak is dat de schakels niet verloren gaan, want dan wordt de ketting onbruikbaar.

(19) DE POTTER F. - BROECKAERT J., *op. cit.*, p. 48.